

Dr. Şebnem GEDİK AKBAŞ

**Ulusal İstihdam Stratejisi Kapsamında
KADIN EMEĞİ VE KADIN EMEĞİNİN
HUKUKİ KORUNMASI**

onikilevha
TMMOB İKTİSADİ VE İŞGÜCÜ HİZMETLERİ MEKTEPLERİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIX
TABLO LİSTESİ	XXI
GRAFİK LİSTESİ	XXIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ SÜRECİNDE KADIN EMEĞİ

A. Türkiye’de Kadın Emegi	5
1. Kadın Emeginin Özellikleri ve Dezavantajları	6
a. Biyolojik Olarak Farklı Özelliklere Sahip Olması.....	8
b. Görünmezliđi	10
c. Kesintili ve Kısa Süreli Olması.....	12
d. İkincil Nitelikte Olması.....	15
e. Eğitim Seviyesinin Düşük Olması	17
f. Düşük Ücretli Olması.....	21
2. Kadın İstihdamının Engelleri.....	23
a. Kadının İş-Yaşam Dengesi (zliği).....	23
(1) Çalışma Saatlerinin Uzun ve Katı Olması	23
(2) İzin Politikalarının Yetersiz Olması	26
(3) Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yetersiz Oluşu.....	27
(4) İşgücü Piyasasının Duygusal Emek Talebi	28
b. Kadın İstihdamına İlişkin Toplumsal Kabuller	30

(1) Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği.....	31
(2) Kadına Yüklenen Roller	33
(3) Cam Tavan Sendromu.....	34
c. Kadın İstihdamına İlişkin Siyasi Kabuller	36
(1) Kadın İstihdamına İlişkin Hükümet Programları.....	39
(2) Kadının Örtülü Gerçeği Başörtüsü.....	42
i. Başörtüsü Yasağının Kadın İstihdamına Etkisi.....	43
ii. Başörtüsü Yasağına Uluslararası Yaklaşım	46
3. Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği	49
a. Osmanlı Döneminde Kadın Emeği	49
b. Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği	54
c. 1980’lerden Günümüze Kadın Emeği	60
4. Türkiye’de Kadın İstihdamının Yapısı.....	63
a. Yaş Dağılımı.....	63
b. Temel İşgücü Göstergeleri.....	64
c. Sektörel ve Mesleki Dağılımı	66
d. İşteki Konumuna Göre Dağılımı.....	69
e. Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	70
f. Medeni Durum ve Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	71
B. Ulusal İstihdam Stratejisi ve Kadın Emeği Açısından Önemi	72
1. Ulusal İstihdam Stratejisi’nin Temel Dayanağı Olarak Avrupa İstihdam Stratejisi	73
a. Avrupa İstihdam Stratejisi’nin Doğuşu.....	74
b. Avrupa İstihdam Stratejisi’nin Hedefleri	79
(1) Girişimciliğin Özendirilmesi	80
(2) İstihdam Edilebilirliğin Arttırılması	80
(3) Fırsat Eşitliğinin Sağlanması	81
(4) Uyum Kapasitesinin Güçlendirilmesi.....	82
c. Avrupa İstihdam Stratejisi’nin Geçirdiği Süreçler	82
(1) Lizbon Zirvesi	82
(2) Barcelona Zirvesi.....	84

(3) Ara Dönem Perspektifleri.....	85
d. Avrupa İstihdam Stratejisi 2020 Hedefleri.....	88
(1) Akıllı Büyüme	89
(2) Sürdürülebilir Büyüme.....	90
(3) Kapsayıcı Büyüme.....	91
e. Avrupa İstihdam Stratejisi'nin Mali Aracı: Avrupa Sosyal Fonu (ASF)	93
2. Ulusal İstihdam Stratejisi.....	94
a. Türkiye'nin AB'ye Üyelik Süreci	95
b. Avrupa İstihdam Stratejisi ve Ulusal İstihdam Stratejisi'nin İlişkisi	98
c. Ulusal İstihdam Stratejisi'nin Geçirdiği Süreçler.....	100
(1) Katılım Ortaklığı Belgeleri	100
(2) Ulusal Programlar	103
i. 2001 Ulusal Programı.....	104
ii. 2003 Yılı Ulusal Programı.....	106
iii. 2008 Yılı Ulusal Programı.....	107
(3) İlerleme Raporları	108
d. Ulusal İstihdam Stratejisi'nin Kabul Edilmesi ve Uygulanması.....	113
(1) Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) Eylem Planları (2014-2016).....	114
i. Eğitim İstihdam İlişkisinin Sağlanması.....	116
ii. İş Gücü Piyasasında Güvence ve Esnekliğin Sağlanması	117
iii. Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması.....	119
iv. İstihdam Sosyal Koruma İlişkisinin Güçlendirilmesi.....	119
(2) Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) Eylem Planları (2017-2019).....	121
i. Eğitim İstihdam İlişkisinin Sağlanması.....	122

ii. İş Gücü Piyasasında Güvence ve Esnekliğin Sağlanması	123
iii. Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması.....	123
iv. İstihdam Sosyal Koruma İlişkisinin Güçlendirilmesi	124
3. Ulusal İstihdam Stratejisi ile Kadın İstihdamının Teşviki ve Korunması	125
a. Ulusal İstihdam Stratejisi Bağlamında Kadın İstihdamının Teşviki İçin Amacıyla Yapılan Düzenlemeler...	126
(1) İş Hukuku Alanında Yapılan Düzenlemeler.....	126
(2) Sosyal Güvenlik Hukuku Alanında Yapılan Düzenlemeler.....	129
(3) Vergi Hukuku Alanında Yapılan Düzenlemeler.....	131
(4) Toplu İş Hukuku Alanında Yapılan Düzenlemeler	132
b. Ulusal İstihdam Stratejisi Bağlamında Kadın İstihdamının Teşviki İçin Amacıyla Oluşturulan Kurumsal Yapılanma.....	132
c. Ulusal İstihdam Stratejisi Bağlamında Kadın İstihdamının Teşviki İçin Geliştirilen Eylem Planları.....	135
(1) Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı	136
(2) Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı	138
(3) Kadın İstihdamı Eylem Planı	140

İKİNCİ BÖLÜM
ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİLERİ
KAPSAMINDA KADIN EMEĞİNE İLİŞKİN
YASAL DÜZENLEMELER VE UYGULAMA
ALANI

A. Avrupa İstihdam Politikaları, AB Normları ve Uluslararası Düzenlemeler Kapsamında Kadın Emeginin Teşviki ve Korunması	145
1. Birleşmiş Milletler Belgeleri	146

a.	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	147
b.	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	148
c.	Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	150
d.	Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	151
e.	Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu	155
2.	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Belgeleri	156
a.	Erkek ve Kadın İşçilerin Eşit Değerde İş İçin Eşit Ücretlendirilmesine İlişkin 100 sayılı Sözleşme	158
b.	Çalışma (İş) ve Meslek Bakımından Ayrımcılık Hakkında 111 sayılı Sözleşme	159
c.	Hizmet İlişkinine Son Verilmesine İlişkin 158 sayılı Sözleşme	160
d.	Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında 45 sayılı Sözleşme.....	161
e.	Ailevi Sorumlulukları Bulunan Çalışanlara İlişkin 156 sayılı Sözleşme	162
f.	Ev İşçilerine İlişkin 189 sayılı Sözleşme	163
g.	Analığın Korunmasına İlişkin 183 sayılı Sözleşme	165
3.	Avrupa Konseyi Belgeleri	167
a.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	168
b.	Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı	170
c.	Kadına Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)	173
4.	Avrupa Birliği Mevzuatı	176
a.	Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları	176
	(1) Roma Antlaşması (Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması)	177
	(2) Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)	178

(3) Amsterdam Antlaşması (Avrupa Toplulukları Antlaşması).....	179
(4) Lizbon Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması'nın ve Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma'nın Değiştirilmesine İlişkin Antlaşma).....	180
(5) Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı.....	181
b. Avrupa Birliği Direktifleri.....	182
(1) İstihdam ve Mesleki Açından Eşit Muamelenin Sağlanması Hakkında 2000/78/EC Sayılı Konsey Direktifi.....	183
(2) İstihdam ve Meslek Konularında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele ve Fırsat Eşitliği İlkesinin Uygulanması Hakkında (Yeniden Düzenleme) 2006/54/EC Sayılı Konsey Direktifi.....	184
(3) Hamile, Lohusa ve Emziren Kadınların Korunması Hakkında 92/85/EEC sayılı Direktif.....	186
(4) BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP ve ETUC Tarafından Karara Bağlanmış Ebeveyn İzni Hakkındaki Gözden Geçirilmiş Çerçeve Sözleşme'yi Yürürlüğe Sokan ve 96/34 sayılı Direktifin İlgâ Edilmesine İlişkin 2010/18 sayılı Konsey Direktifi.....	188
(5) Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığa İlişkin 2002/73/EEC Sayılı Konsey Direktifi.....	190
B. Ulusal Mevzuat Düzenlemeleri Çerçevesinde Kadın Emeginin Teşviki ve Korunması.....	191
1. Kadın Emeginin Korunmasının Hukuki Dayanağı.....	191
a. Kadın Emeginin Teşviki ve Korunmasının Anayasal Dayanağı.....	192
b. Kadın Emeginin Teşviki ve Korunmasının İş Mevzuatındaki Dayanağı.....	194
c. Kadın Emeginin Teşviki ve Korunmasının İş Mevzuatı Haricindeki Dayanakları.....	195
(1) Umumi Hıfzıssıhha Kanunu.....	196

(2) Borçlar Kanunu.....	196
(3) İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.....	197
(4) Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu.....	198
(5) Türk Ceza Kanunu.....	198
(6) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu.....	199
2. Kadın Emeginin Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığa Karşı Korunması	200
a. Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Eşit Davranma İlkesi.....	200
b. İş Sözleşmesinin Yapılmasında Kadın Emeginin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Korunması.....	204
c. Ücretin Belirlenmesi ve Uygulanmasında Kadın Emeginin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Korunması.....	209
d. İş Sözleşmesinin Sona Ermesinde Kadın Emeginin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Korunması.....	211
(1) İşveren Tarafından İş Sözleşmesinin Süreli Fesih İle Feshedilmesi Halinde Koruma.....	212
i. İş Güvencesi Hükümleri Kapsamındaki İşçiler İçin Süreli Fesih.....	213
ii. İş Güvencesi Hükümleri Kapsamında Olmayan İşçiler İçin Süreli Fesih.....	215
(2) İşveren Tarafından İş Sözleşmesinin Haklı Neden İle Feshedilmesi Halinde Koruma.....	217
3. Kadın Emeginin İşin Düzenlenmesi Kapsamında Korunması....	220
a. Kadın İşçilerin Yer ve Su Altında Çalıştırılmalarının Yasaklanması.....	220
b. Kadın İşçilerin Gece Çalışmasının Düzenlenmesi.....	221
c. Kadın İşçilerin Çalışma Koşullarını Düzenleyen Diğer Hükümler.....	226
4. Kadın Emeginin Analık Halinde Korunması.....	226
a. Kadının Analık ve Doğum İzni.....	227
b. Süt İzni.....	231
c. Ebeveyn İzni.....	234
(1) Ebeveyn İzninin Koşulları.....	235

(2) Ebeveyn İzninin Hüküm ve Sonuçları	237
d. Gebe ve Emziren Kadınların Çalışma Koşullarının Düzenlenmesi	238
(1) Gece Çalıştırma Yasağı.....	239
(2) Gebe, Yeni Doğum Yapmış ve Emziren Annelerin Çalışmalarının Düzenlenmesi.....	240
5. Kadın Emeginin Korunmasına İlişkin Hükümlere Aykırılığın Yaptırımları.....	242
a. Hukuki Yaptırımlar	242
(1) İş Hukuku Kaynaklı Yaptırımlar	242
i. Ayrımcılık Tazminatı	243
ii. İşe İade ve İş Güvencesi Tazminatı	244
iii. Kötü Niyet Tazminatı	246
iv. İş Sözleşmesinin Haklı Nedenle Feshi	247
(2) Borçlar Hukuku Kaynaklı Yaptırımlar	248
i. Hükümsüzlük.....	249
ii. Eda Davası.....	250
iii. Maddi ve Manevi Tazminat Davası.....	251
b. İdari Yaptırımlar.....	252
(1) Cinsiyet Ayrımcılığına İlişkin Aykırılığın İdari Yaptırımları	252
(2) İşin Düzenlenmesi ve Analık Hükümlerine Aykırılığın İdari Yaptırımları	254
(3) İş Sağlığı ve Güvenliği Hükümlerine Aykırılığın İdari Yaptırımları	255
c. Adli Yaptırımlar	256
d. İspat Yüğü	258

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİLERİNİN
VE YASAL DÜZENLEMELERİN KADIN
EMEĞİNİN TEŞVİKİ VE KORUNMASI
KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

- A. Ulusal İstihdam Stratejilerinin ve Yasal Düzenlemelerin Kadın İstihdamı ve İş Piyasasındaki Gerçekliği 260
1. Ulusal İstihdam Stratejilerinin Kadın Eğitime Etkileri 262
 - a. Okur-yazarlık Oranına Etkileri 266
 - b. İlköğretim Oranlarına Etkileri 267
 - c. Orta Öğretim Oranlarına Etkileri 270
 - d. Yükseköğretim Oranlarına Etkileri 271
 - e. Yaygın Eğitim Oranlarına Etkisi 272
 2. Kadın İstihdamının Artırılmasına Etkileri 274
 - a. Çalışma Koşullarının İyileştirilmesine Etkileri 276
 - b. İstihdam Oranlarının Arttırılmasına Etkileri 278
 - c. İşsizlik Oranlarının Azaltılmasına Etkileri 285
 - (1) Genç İşsizliğin Azaltılmasına Etkileri 288
 - (2) Ne İstihdamda Ne Eğitimde Ne Yetiştirmede Olan Gençlerin Sayısının Azaltılmasında Etkileri 293
 - d. Kayıtdışı İstihdamın Azaltılmasına Etkileri 297
 - e. Kadın Girişimciliğinin Arttırılmasına Etkileri 300
 3. Kadının İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılmasına Etkileri 302
 - a. Çalışma Saatlerine ve Sürelerine Etkisi 304
 - b. İzin Politikalarına Etkisi 307
 - c. Çocuk Bakım Hizmetlerinin Gelişimine Etkisi 308
 - d. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Etkileri 314
 - e. Ücret Eşitsizliklerinin Giderilmesine Etkisi 316
 - f. Kadınların Yönetim Kademelerinde Yer Almasına Etkisi 317
- B. Kadın İstihdamının Teşviki ve Korunması ile İlgili Öneriler 320

1. Kadınların Eğitim Seviyelerinin Artırılmasına İlişkin Öneriler.....	321
2. Kadın İstihdamının Artırılmasına İlişkin Öneriler.....	324
3. Kadının İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılmasına İlişkin Öneriler.....	326
4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin Öneriler.....	328
SONUÇ.....	331
KAYNAKÇA.....	339